

НАУКОВЕ ЖИТТЯ. Трибуна молодого фахівця

Денисов С. Ф.,

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри кримінального, кримінально-виконавчого
права та кримінології,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів;

Звенигородський О. М.,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального,
кримінально-виконавчого права та кримінології,
Академія Державної пенітенціарної служби, м. Чернігів

РЕЦЕНЗІЯ НА ПОСІБНИК ТЮТЮГІНА В. І. «КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО УКРАЇНИ. ЗАГАЛЬНА ЧАСТИНА»¹

Державна політика України в освітній сфері спрямована на подальший розвиток юридичної освіти з підготовки правника відповідно до його фундаментальної ролі – утверджувати верховенство шляхом захисту прав і свобод людини. Такий розвиток має здійснюватися гарантуванням якості правничої освіти.

Стандарт юридичної освіти має забезпечувати у студентів, курсантів, слухачів формування інтегральної, загальної і спеціальної компетентностей. Якщо загальна компетентність охоплює сприйняття світоглядних та морально-етичних цінностей, широку соціально-гуманітарну ерудованість і усвідомлення мультикультурного розмаїття сучасного життя, то спеціальна – теоретичні і прикладні знання про природу і призначення права, його доктрини, принципи та інститути, а також уміння і навички у процесі правозастосування.

Фахова підготовка правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії вимагає від вищих юридичних навчальних закладів забезпечення якісного та прозорого оцінювання рівня кваліфікації випускників [1].

¹ Тютюгін В. І., Комаров О. Д., Рубашенко М. А. Кримінальне право України. Загальна частина: посіб. для підготовки до іспитів. 2-ге вид., переробл. та доповн. Харків: Право, 2017. 202 с.

Відповідно до Закону України «Про вищу освіту» вищий навчальний заклад на підставі рішення екзаменаційної комісії присуджує особі, яка успішно виконала освітню програму на певному рівні вищої освіти, відповідний ступінь вищої освіти та присвоює відповідну кваліфікацію [2].

Саме тому екзамен є найважливішою формою підсумкового контролю знань та оцінювання рівня підготовки студентів, курсантів та слухачів з будь-якої навчальної дисципліни, в тому числі і з кримінального права.

Навчальний курс кримінального права є фундаментальним серед дисциплін кримінально-правового циклу, а тому для перевірки знань майбутніх фахівців права, підтвердження їхньої загальної та спеціальної компетенції екзамен з вказаного курсу вимагає від курсанта, студента, слухача лаконічно, логічно, обґрунтовано, послідовно та в систематизованій формі за короткий час показати всебічне і повне знання програмового курсу [3, с. 10].

Необхідною умовою опанування програмового матеріалу з курсу кримінального права є розуміння системи кримінального права, а особливо її Загальної частини, яка об'єднує норми, що визначають завдання, принципи й основні інститути кримінального права; закріплюють підстави кримінальної відповідальності, чинність кримінального закону в просторі й часі, поняття злочину та його види, осудність та неосудність, форми вини, співучасть у злочині, множинність злочинів, покарання та його види та інші інститути [4, с. 21–22].

Значення здійснення контрольних заходів з перевірки знань Загальної частини кримінального права у студентів, курсантів та слухачів полягає в тому, що у подальшому вивченні другої складової кримінального права – Особливої частини – вони повинні будуть уміти застосувати її норми за правилами, закріпленими у Загальній частині, розуміти їх нерозривний зв'язок під час здійснення кримінально-правової кваліфікації злочинів.

Для успішної підготовки до семестрового та державного екзамену з кримінального права групою науковців Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого на чолі з професором Тютюгіним В. І. було підготовлено посібник «Кримінальне право України. Загальна частина», який надає системний виклад

основних інститутів кримінального права у площині його теорії та практики.

Рецензуючи цей посібник, ми здійснювали аналіз з точки зору його мети, системності, нормативного та доктринального змісту, логічності та послідовності представленого матеріалу, стилю викладення, методологічних засад та іншого.

У передмові автори зазначають, що посібник має на меті «надати комплекс послідовно та системно викладених основних теоретичних і практичних положень кримінального права України в стислій, узагальненій формі, акцентуючи увагу на основних нормативних та доктринальних положеннях, які вивчаються під час засвоєння навчальної дисципліни» [3, с. 10].

Зазначеної авторами мети, на наше переконання, було досягнуто повною мірою, оскільки для підготовки до екзамену студенту, курсанту, слухачу необхідний саме комплексний виклад змісту програми навчальної дисципліни, основних понять, ознак, класифікацій, системного зв'язку інститутів кримінального права.

Під час викладу відповідей на питання автори посібника спиралися на такі основні принципи дидактики вищої школи, як: забезпечення органічної єдності теоретичної і практичної підготовки фахівців вищої кваліфікації; систематичності і послідовності; поєднання конкретного й абстрактного; ґрунтовності знань [5, с. 71–73].

Логічність у викладенні змісту програмового матеріалу за допомогою питання та відповіді підтверджує те, що кожне із питань посібника (а всього їх 111) послідовно відображає систему науки кримінального права та законодавства України. Структурно питання посібника поділяються на такі розділи, як: кримінальне право як галузь та закон про кримінальну відповідальність (питання 1–8), поняття, ознаки та класифікація злочину (питання 9–13), склад злочину (питання 14–39), стадії злочину (питання 40–44), співучасть у злочині (питання 45–56), множинність злочину (питання 57–60), обставини, що виключають злочинність діяння (питання 61–67), звільнення від кримінальної відповідальності (питання 68–73), поняття, система та види покарань (74–86), призначення покарання (питання 87–94), звільнення від покарання та його відбування (95–102), судимість

(питання 103–105), примусові заходи (питання 106–108), особливості кримінальної відповідальності та покарання неповнолітніх (питання 109–111).

Групування та викладення відповідей на питання Загальної частини вирізняє системність не тільки з точки зору доктрини кримінального права, але й нормативного змісту кримінального закону.

Саме у теоретичних положеннях Загальної частини автори втілили концептуальні ідеї, теорії та погляди харківської школи кримінального права щодо предмета, завдань та функцій кримінального права, відмінності злочину від інших правопорушень, малозначності діяння, ознак і форм кримінальної відповідальності, видів складу злочину, причинного зв'язку, множинності злочинів, казусу, фактичної та юридичної помилки, моменту визначення закінченого злочину та інших проблемних питань [6].

Надзвичайно важливою рисою змістовного наповнення посібника є те, що, крім визначень окремих інститутів, автори акцентують увагу й на визначенні різниці між ними за певними ознаками та змістовними характеристиками.

Органічне поєднання концептуальних положень зі змістом кримінально-правових норм свідчить також про науково-практичний характер посібника, оскільки більшість визначень, ознак, принципів, видових особливостей інститутів Загальної частини знайшли у ньому своє підтвердження саме з позицій посилення на конкретну норму Кримінального кодексу України, постанов Пленуму Верховного Суду України та Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ, міжнародних нормативних актів.

Важливою ознакою системності викладення матеріалу посібника є зв'язок кримінального права з нормами інших галузей права. Так, наприклад, у питанні про чинність закону про кримінальну відповідальність містяться положення про порядок прийняття закону, його оприлюднення, набрання та втрати чинності відповідно до конституційного законодавства, а також положення кримінально-правових норм щодо визначення часу вчинення особою суспільно небезпечного діяння. Окрім зазначеного, у питаннях 7, 8 про чинність закону про кримінальну від-

повідальність щодо злочинів, вчинених за межами України, чи видачі і передачі особи, що вчинила злочин, є вказівки на застосування норм Конституції України, Конвенції про захист прав людини й основоположних свобод, Конвенції Ради Європи про запобігання тероризму, Європейської Конвенції про видачу правопорушників та інші. Також у відповіді на питання 11 про малозначність діяння вказується на системний аналіз ст. 185 КК України та ст. 51 КУпАП при визначенні мінімальної шкоди при крадіжці [3, с. 18–19, 22–25, 29].

Правильно обраною слід вважати методологічну позицію авторів щодо стислої відповіді на запитання, які виносяться на курсові та державні екзамени з кримінального права, адже під час підготовки студент, курсант, слухач повинен опрацювати велику кількість навчального, нормативного матеріалу, внаслідок чого значний обсяг часу витрачається на обробку літератури, а не на засвоєння основних положень навчальної дисципліни.

Задля уникнення у відповідях студентів, курсантів, слухачів безсистемності та непослідовного характеру знань, перевантаження зайвою інформацією тощо автори забезпечили правильний формат викладу навчального матеріалу. Зокрема, ними було обрано найбільш вдалий спосіб викладення, а саме відповіді на запитання, які виносяться на курсові (семестрові) та державні екзамени, що значно підвищує рівень засвоєння навчального матеріалу через повторення найбільш сутнісних змістовних елементів програмового курсу.

Однак стислість викладення матеріалу не завадила авторському колективу давати й розгорнуті положення з найбільш дискусійних питань. Зокрема, під час виокремлення ознак інституту спеціального суб'єкта злочину (питання 27) деталізовано різноманітні його ознаки (політико-правовий статус; службове становище чи рід професійної діяльності особи; соціально-демографічні чи біологічні ознаки, ставлення до потерпілого тощо). Окрім вказаного, автори доречно після основних визначень та ознак обов'язково зазначають про значення відповідного інституту для кримінального права в цілому та для кримінально-правової кваліфікації злочину.

Вдалим є і стиль оформлення тексту посібника, де виокремлено визначення, ознаки, класифікації, окремі пояснення тощо.

Також посібник містить перелік умовних скорочень та рекомендовану літературу для самостійної підготовки до екзамену.

Як побажання авторському колективу зазначимо, що, на наш погляд, наступне видання посібника варто було б доповнити питаннями щодо періодизації історії становлення кримінального законодавства, поняття науки кримінального права та її наукових шкіл, кваліфікації злочинів.

У цілому, слід констатувати, що друге видання посібника є необхідним і виправданим, оскільки має значний запит у студентів, курсантів, слухачів, науково-педагогічних працівників. За своєю структурою, якістю змістовного наповнення, застосування доведених практикою дидактичних методів викладення навчального матеріалу посібник можна визнати одним з найкращих, виданих за останнє десятиліття як навчальне видання, що відповідає усім вимогам до перевірки знань майбутніх фахівців права відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії.

Список використаних джерел

1. Проект Концепції вдосконалення правничої (юридичної) освіти для фахової підготовки правника відповідно до європейських стандартів вищої освіти та правничої професії // Міністерство освіти та науки України. URL: [http://mon.gov.ua/activity/education/vishha/konczepcziya-vdoskonalennya-pravnichoyi-\(yuridichnoyi\)-osviti-dlya-faxovoyi-pidgotovki-pravnika-vidpovidno-do-evropejskix-standartiv-vishhoi-osviti.html](http://mon.gov.ua/activity/education/vishha/konczepcziya-vdoskonalennya-pravnichoyi-(yuridichnoyi)-osviti-dlya-faxovoyi-pidgotovki-pravnika-vidpovidno-do-evropejskix-standartiv-vishhoi-osviti.html) (дата звернення 23.10.2017).

2. Про вищу освіту: закон України від 01.07.2014 р. № 1556-VII станом на 21.03.2017 р. // База даних «Законодавство України». *Верховна Рада України*. URL: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1556-18> (дата звернення 23.10.2017).

3. Тютюгін В. І. Кримінальне право України. Загальна частина: посіб. для підготовки до іспитів. 2-ге вид., переробл. та доповн. Харків: Право, 2017. 202 с.

4. Савченко А. В. Сучасне кримінальне право України: курс лекцій. Київ: Вид. ПАЛИВОДА А. В., 2005. 640 с.

5. Гладуш В. А. Педагогіка вищої школи: теорія, практика, історія : навч. посіб. Дніпропетровськ, 2014. 416 с.

6. Семеніхін І. В. Правова доктрина: загальнотеоретичний аналіз / наук. ред. Петришин О. В. Харків: Юрайт, 2012. 88 с. (Серія «Наукові доповіді»; вип. 2).